

Alpenkauwen en alpenkraaien komen in ons land niet voor en zeker in ons werkgebied niet, maar velen van ons zullen ongetwijfeld tijdens de vakantie in de bergen met deze vogels kennis gemaakt hebben. Want de alpenkauw hoort bij de bergen, zoals de huismus hoort bij de stad.

Frans van der Helm

De afvalrace van de alpenkauw

Het lijkt haast een afvalrace, zo groot zijn de verliezen onder jonge alpenkauwen, vlak voor ze hun eerste winter ingaan. Oudere vogels hebben hun eigen afvalrace, maar dan letterlijk: een vuilnisbelt van een skioord kan duizenden kauwen aantrekken.

Als de lammergieren het laten afweten en er geen steenarend te bekennen is, wordt door vogelliefhebbers onder de bergtoeristen al weer snel het oog op de kaart gericht. Verder. Op zoek naar spektakel. En geen mens let op die grote zwarte vogel die nieuwsgierig toekijkt en hoopt op een voedselrestje. De alpenkauw hoort bij de bergen als een mus bij de steden. Niet alleen wandelaars misken-

nen de vogel, onderzoekers deden dat tot voor kort ook. Maar in de Franse Alpen wordt de laatste jaren het wel en wee van deze vogels intensief gevolgd. De invloed van skisport en wandeltoerisme krijgt daarbij speciale aandacht. Want er is nogal wat veranderd in de Alpen. Wat betekent dat voor deze traditionele bergbewoners?

De alpenkauw is geen naaste verwant van onze gewone kauw, hij heeft een opvallend gele snavel en rode poten. Hij leeft in de bergmassieven van Europa, Azië en Noord-Afrika. Op Frans grondgebied kom je hem in grote aantallen tegen in de Alpen en de Pyreneeën, maar ook op Corsica. Zijn verspreiding heeft grote hoogten

bereikt: in Frankrijk tot aan de top van de Mont Blanc (4800 meter), in de Himalaya zelfs tot op meer dan achtduizend meter.

Alpenkauwen verplaatsen zich in grote groepen, met soms meer dan duizend tegelijk. In toeristische gebieden zijn ze tegenwoordig veel minder schuw voor mensen dan op andere plaatsen. Soms zoeken ze mensen zelfs nadrukkelijk op om een nieuwe voedselbron aan te boren. Trekkers offeren graag een deel van hun zorgvuldig afgewogen en moeizaam naar boven gesleepte etenswaar op aan deze felle vogels. Het gaat eigenlijk verder dan bedelen; met grote vanzelfsprekendheid eisen de kauwen hun deel. Hun natuurlijke dieet

bestaat in de winter vooral uit vruchten, zoals jenever- en bosbessen, en zaden. In lente en zomer ligt de nadruk op ongewervelde beestjes als insecten en spinnen. In de lente gaat het daarbij vooral om larven die de vogels langs de terugwijkende rand van smeltende sneeuwvelden te voorschijn halen.

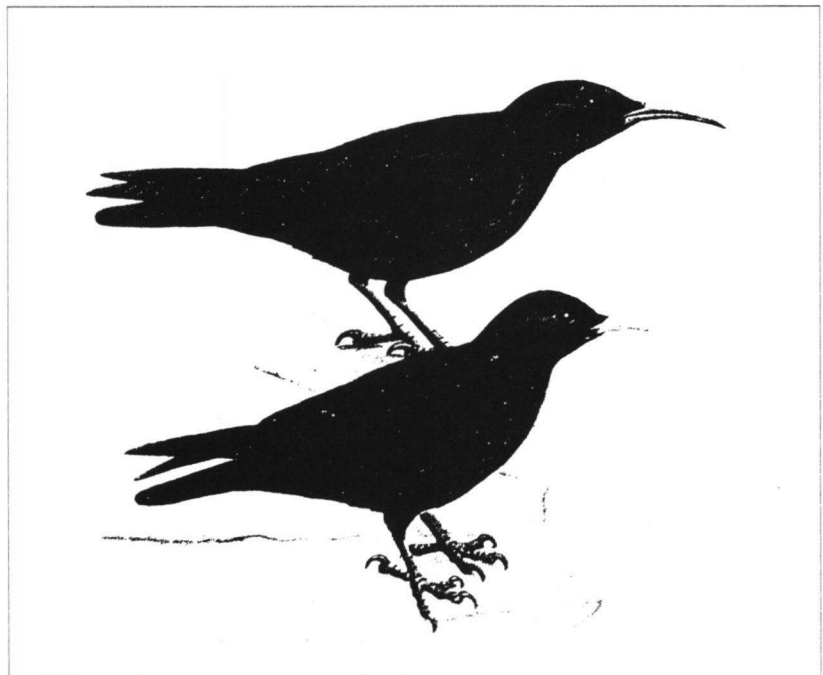
Geen leider

In het broedseizoen zijn de groepen op hun kleinst, maar gemiddeld toch nog zo'n zestig dieren groot. Daarna zijn de vogels minder gebonden aan een voedselgebied in de buurt van de nesten, en vermengen de basisclubs zich op voedselrijke hellingen. Binnen zulke groepen is er een duidelijke rangorde. Je ziet dat sommige vogels voorrang krijgen. De basis van die rangorde is dat mannetjes de vrouwtjes domineren en oudere vogels de jongere. Het betekent niet dat de uitkomst van conflicten star vastligt; van dag tot dag kan die wel wat verschillen, afhankelijk van de bui van de vogels. Er zijn machtige en minder machtige vogels, maar een werkelijke leider, die alle andere naar zijn 'poot' kan zetten, ontbreekt.

Met ritueel gedrag leiden de alpenkauwen het sociale verkeer in banen, zonder dat er steeds gevochten hoeft te worden. Patserig vertoon is te herkennen aan een opgerichte kop en gespreide staart: hij maakt zich groter. De vogel die zich met ingetrokken hals en tegen het lijf gedrukte vleugels klein maakt, erkent in de ander zijn meerdere. Dat systeem werkt goed. Bij echte opstootjes dreigen de dieren met omhoog gestoken vleugels. Soms wordt er een beetje geworsteld, waarbij sensatiebeluste soortgenoten toe komen kijken. Zulke conflicten zijn zeldzaam, zelfs

onder de tientallen dieren die op een kleine afvalhoop van een berghut voedsel zoeken. Maar die houdingen zie je wél vaak. Soms lijkt het of van twee naburige vogels de een met geheven kop de hemel afspeurt, terwijl de andere toevallig peinzend een stukje grond aan zijn voeten inspecteert. Maar ze kijken vooral naar elkaar; met respectievelijk een heersersblik en devoot gebogen kop. Als er al een schermutseling is, kun je er zeker van zijn dat het om twee mannetjes gaat. Vrouwtjes - die bij deze vogels een lage status hebben - gaan sociaal contact, dat kan ontaarden in een conflict, liever uit de weg. Is de voedselbron groter, bijvoorbeeld in een alpenwei vol insecten, dan gaat alles al helemaal vredig zijn gang. Binnen de groep houdt iedereen wellevend afstand. Samen voedsel zoeken gaat gepaard met samen slapen. Dat doen alpenkauwen in grote rotsholtes, waar hun schelle kreten heen en weer kaatsen. De temperatuur is er stabiel, regen en wind

hebben er nauwelijks invloed. En het is er nog veilig ook. Alpenkauwen zijn acrobatische vliegers - een overbodige buiteling of een vloeiend duikvluchtje gaan ze nooit uit de weg. Rond midden maart krijgen de groepsvluchten een extra uitbundig karakter - zeg maar opschepperig. Bij de paarvorming proberen de vogels indruk op elkaar te maken door met elkaar op te vliegen en sterke staaltjes van hun vliegvermogen te laten zien. Dan weer lopen ze heen en weer, zelfbewust te pronken. Zulke parades in een alpenwei fungeren als huwelijksmarkt. Maar ook de dieren die al lang en breed monogaam aan elkaar verbonden zijn doen eraan mee. Het is net een Zuid-Frans dorpspleintje, waar op een mooie avond ook heel wat heen en weer wordt gelopen en steeds weer die zwarte Golf GTi een nodeloos rondje komt rijden. In die lentestemming zoeken sommige vogels een boom op, om daar met afhangelende vleugels, gespreide staart, opge-

Alpenkraai (boven) en alpenkauw

zette halsveren en hemelwaarts gerichte snavel, een kwetterend groepsconcert te geven. Alpenkauwen lijken dan vooral alpen-spreeuwen. Wanneer de paren uiteindelijk zijn gevormd, bieden de vogels elkaar uit goede kauwengewoonte voedsel aan. In het midden van juni legt het vrouwtje één tot vijf eieren en broedt die vervolgens in achttien tot twintig dagen uit. Het mannetje draagt intussen voedsel voor haar aan. Beide ouders verzorgen de jongen; die zijn na een maand vliegklaar, zo eind juli, begin augustus. Ze zijn hiermee dus heel wat later en langzamer dan de overigens vergelijkbare kraaien van het laagland. Dat is niet zomaar: dit standaardschema is afgestemd op het rijpen van vruchten en het uitkomen van sprinkhanen. Daar komt alles op aan: de opgroeiende jeugd moet kunnen profiteren van de enige periode van betrekkelijke overvloed. De jongen zijn het eerste jaar goed herkenbaar: ze maken een wat verfomfaaide indruk, en hebben zwarte in plaats van rode poten. Na het uitvliegen zijn ze voor voedselvoorziening nog twee weken sterk van hun ouders afhankelijk. In die tijd letten ze scherp op hoe die de zaken aanpakken, en imiteren hun methodes. Ondertussen eisen ze luidruchtig voedsel op. De verliezen onder jonge vogels zijn groot - ze houden in feite een afvalrace. In sommige gebieden overleeft maar de helft van de nestverlaters tot aan het begin van de winter. En daarvan gaat dan driekwart alsnog in de winter zelf verloren. Zit het eerste levensjaar er eenmaal op, dan zijn de kansen meteen flink gestegen: jaarlijks valt nog maar een tiende van de vogels af. Met heel veel geluk kan een

alpenkauw twintig jaar oud worden.

Skiseizoen

In de zomer verplaatsen alpenkauwen zich hooguit enkele kilometers rond de nestplaats. In de winter is dat wel anders. Dan zijn de dagelijkse verplaatsingen enorm. Van oudsher begeven de vogels zich van hun hooggelegen slaappleats omhoog, naar de valleien en de dorpen. Maar sinds de ski-oorden steeds meer worden uitgebreid blijft menige alpenkauw hoger in de bergen en begint er een tweede, en nu letterlijke, afvalrace. Zo gauw het skiseizoen is geopend bloeien ook de bijbehorende vuilstortplaatsen op. Daar maken de alpenkauwen doortastend gebruik van. Een beetje vuilnisbelt van een uit zijn voegen gegroeid ski-oord kan duizenden vogels uit de verre omtrek aantrekken. Opvallend is dat de nestverlaters die niet voor de winter al zijn gesneuveld, juist niet hun heil zoeken in de wintersportgebieden. Daar zouden ze tussen de talrijke dominante volwassenen geen poot aan de grond krijgen; ze komen niet aan de (afval)bak. Die jonge vogels, die hun eigen clubs vormen, zoeken nog wel het lagere land op. De menselijke invloed is vooralsnog dus vooral: minder hoogte-verplaatsingen en een sterkere generatiekloof. Zaken die geen gevolgen hebben voor aantal en broedsucces. En andere moderne invloeden? Alpenkauwen zijn inventief. Soms gebruikt een paartje kunstmatige structuren om het nest te bouwen, zoals een kabelbaan. Maar dat loopt meestal fout af. Als de kabelbaan voor toeristen in gebruik wordt genomen wanneer de jongen in het nest om zich heen beginnen te kijken, laten de ouders hen en

de drukte in de steek. Want een beetje op zichzelf blijven - dat willen ze nog wel. Daar zijn het bergvogels voor.

Alpenkraai

De alpenkraai (zwart met rode poten en snavel) is de meest naaste verwant van de geelsnavelige alpenkauw. Zijn levenswijze is sterk vergelijkbaar, maar je komt hem minder vaak tegen. De twee soorten zijn soms lastig uit elkaar te houden, in ieder geval moeilijker dan onze kauw en zwarte kraai. Grootteverschil is er nauwelijks. En om het nog wat lastiger te maken roept juist de alpenkraai 'kjaauw', iets dat sterk aan het geluid van onze gewone kauwen doet denken. Verder maakt de alpenkraai 'ronde', kauwachtige geluiden. De alpenkauw houdt het bij een variatie aan iele, spreekwachtige signalen: het onverwacht hoge 'spreek' hoor je al van verre. Net als een 'ronder', fluitend geluid: 'pruu'. Alpenkraaien hebben een kromme rode snavel, bij jonge vogels is die wat meer beige-oranje. Vliegend zien ze er 'rommeliger' uit dan de alpenkauw: de 'vingers' aan de vleugels (zes in plaats van vijf uitstekende slagpennen) steken ietsje verder uit, sterker gespreid, en omhoog gekruld. De alpenkauw heeft strakker horizontaal gehouden vleugels, die bovenaan wat smaller zijn. De staart van de alpenkraai is recht afgesneden, terwijl die van de alpenkauw wigvormig en langer is. Beide soorten houden van enerverende vliegmanoeuvres, hoog in de lucht en langs bergwanden. De dieren dwarrelen en zweven om elkaar heen in stijgwinden; in kleine 'reisgezelschappen' of in dichte wolken.

Overgenomen uit Grasduinen, februari 1998.